

tehetség mögött rejlő logikai képességek megnyilvánulhatnak fizikából, kémiaiából vagy biológiából.) A megfelelően stimuláló ingerek biztosítása kihívás a tanár számára, ezen a ponton kreatívnak és flexibilisnek kell lennie! Ha a tehetséges diák az óra tematikájával foglalkozik, de nem az osztállyal együtt halad, érdemes mérlegelni, hogy mivel segíthetjük elő fejlődését: ha rákényszerítjük a számára érdektelen, egyszerű témafeldolgozást, vagy ha engedjük, hogy a saját módszerével, vagy összetettebb instrukciókat követve dolgozza fel a tananyagot.

Intervenciók lehetőségei iskolai és otthoni közegben

A tehetséges gyerekek iskolai és családi fegyelmzéséhez és alakításához a kognitív és viselkedési technikák, a humanisztikus és a gordonai megközelítés alapelveit és módszereit célszerű alkalmazni. A nevelési módszer kiválasztásánál a következő szempontok lehetnek fontosak:

- A megerősítések megfelelő, változatos alkalmazása (miért, kit, mivel erősítsünk meg, mi legyen, ha nem működik)
- A szociális információfeldolgozás javításának lehetőségei tehetséges gyerekekénél, pl. társas helyzetek elemzése
- A magatartásproblémák megjelenésének csökkentése az önismeret fejlesztésével

A felsorolt módszereket Magyarországon kívül (elsősorban az angolszász országokban) évtizedek óta használják tanárok és szülők a tehetséges gyerekek magatartásproblémáinak minimalizálásához.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- CLARK, B. (1992): *Growing up gifted: Developing the potential of children at home and at school*. New York: Macmillan.
- HOLLINGWORTH, L. S. (1942): *Children above 180 IQ Stanford-Binet: Origin and development*. Yonkers-on-Hudson, NY: World Book.
- SILVERMAN, L. K. (1990): *Social and emotional education of the gifted: The discoveries of Leta Hollingworth*. Roper Review, 12, 171–178.
- WEBB, J. T. (1993): *Nurturing social-emotional development of gifted children*. In Heller, K. A., Monks, F. J., Passow, A. H. (Eds.), *International Handbook of Research and Development of Giftedness and Talent* (pp. 525–538). Oxford: Pergamon Press.
- WEBB, J. T., LATIMER, D. (1993): *ADHD and children who are gifted*. *Exceptional Children*, 60, 183–185.

A szerzők a Debreceni Egyetem Pszichológiai Intézetének oktatói.

Az „ismeretlen ismerős”: Gagné tehetségmodelljének átdolgozott változata

Dr. Péter-Szarka Szilvia

Francoys Gagné kanadai professzor Megkülönböztető Tehetségmodellje (DMGT-Differentiated Model of Giftedness and Talent) a tehet-

séggondozással kapcsolatos tudományterületek egyik kedvelt és gyakran hivatkozott elmélete (Gagné, 2000). A jól ismert, klasszikus elméletektől (pl. Renzulli háromkörös modellje, Renzulli-Mönks elmélete, Czeizel négy-gyűrűs modellje) elsősorban abban különbözik, hogy a tehetség fejlődésének a folyamatát, a kibontakozás külső és belső feltételeit, azaz a tehetség dinamikus jellegét hangsúlyozza. Ez a szemlélet a tehetséggondozás gyakorlatában, a különböző programok kidolgozása és az oktatási gyakorlatba ültetése során különösen gyümölcsözőnek mutatkozik.

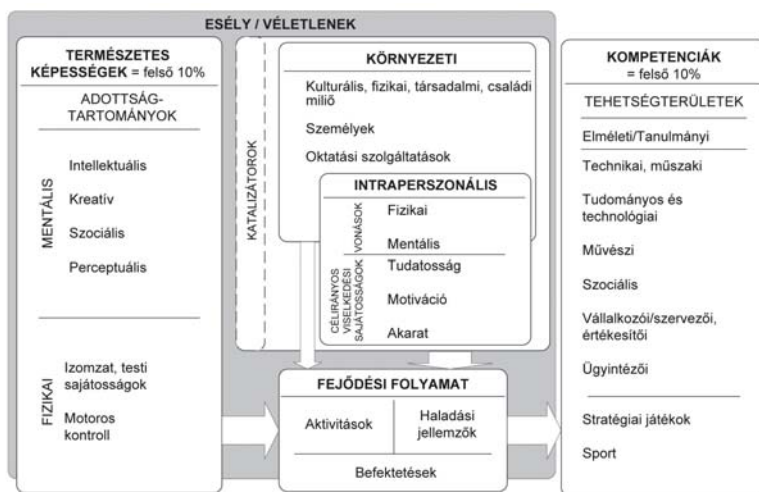
A tehetségről szóló tankönyvek jó része – többnyire egyszerűen a korábbi megjelenés miatt – Gagné modelljének az első változatát mutatja be, amely a fent említett lényegi, a dinamizmusra utaló vonásokat már hordozza, ugyanakkor kevesen tudják, hogy a szerző 2008-ban átdolgozta és több szempontból árnyaltabbá és részletesebbé tette ezt a modellt, mely ebben az új formájában még gyakorlatiasabb, tudományos szempontból pedig körültekintőbb és alaposabb az előzőnél. Ebben a tanulmányban Gagné Megkülönböztető Tehetségmodelljének ezt a 2008-ban átdolgozott, új változatát mutatom be (DMGT 2.0- második, átdolgozott verzió), elsősorban a szerző által megfogalmazott főbb sarokpontok mentén (Gagné, 2008). Több helyen az eredeti angol nyelvű kifejezést is megjelenítem, mivel az újszerű terminológia könnyebben érthető, ha az eredeti szóhasználat jelentésárnyalatait is ismerjük.

A modell főbb alapjai

Gagné modelljében központi szerepet kap a tehetség mint potenciál és a megvalósított, kibontakoztatott tehetség megkülönböztetése. Éppen ezért a szerző nagy hangsúlyt fektet arra, hogy e téren a szakirodalomban uralkodó terminológiai sokszínűséget némileg egységesítse. Rámutat, hogy a „giftedness” kifejezéssel gyakran a magas kognitív képességeket jelölik, míg a tehetség egyéb formáira (pl. sport vagy művészetek területén megjelenő kiemelkedő képességek) a „talent” szóval utalnak.

Más megközelítésben a „giftedness” és „talent” kifejezés a potenciál és a megvalósult tehetség értelmében jelenik meg. Gagné maga is ezt a megkülönböztetést támogatja, ennek értelmében a „giftedness” kifejezéssel azokat a kiemelkedő természetes képességeket jelöli, melyek legalább egy képességtérületen az adott életkori csoport felső 10%-ába helyezik az illetőt. Ezzel szemben a „talent” a szisztematikusan fejlesztett képességek kiváló elsajátítására vonatkozik, mely egy adott tevékenységtérületen az adott életkori csoport felső 10%-ába helyezi a személyt. Ezeket a kiemelkedő területeket „kompetencia” kifejezéssel is illelhetjük a modell szerint. Látható tehát, hogy a képesség - teljesítmény, potenciál - megvalósítás, tehetség-ígéret - kiteljesedés kettőssége igen kifejezett Gagné modelljében.

A fenti meghatározások alapján a tehetségfejlődés (talent development) fogalma is definiálható: progresszív átalakulás a képességek, adottságok felől a talantum irányába (progressive transformation of gifts into talents). Ez a három fogalom, vagyis a képességek, a kompetenciák és a tehetségfejlődés egyben a modell legfőbb alkotóelemeit is jelentik.

1. ábra

Külön hangsúlyt kap az elméletben a tehetség előfordulási gyakoriságának kérdése is, melyet az elméletalkotók a kizáró attitűd látszatának elkerülése, és ebből fakadóan a tehetség elkallódásának félelme miatt gyakran elkerülnek. Gagné azonban a természetes képességek ranggörbe-eloszlásának mérőszámaina hivatkozva egyértelműen megfogalmazza, hogy akkor nevezhetünk kiemelkedőnek valakit, ha az illető a korosztálya felső 10%-ába kerül az adott képesség- vagy tevékenységterületen. Ezen belül is differenciálhatjuk a tehetségeket: a felső 1% mérsékelt (moderately), a 0,1% erősen (highly), a 0,01% kivételesen (exceptionally), a 0,001% pedig rendkívüli módon (extremely) tehetségesnek nevezhető. Érdemes megjegyezni, hogy ennek a meghatározásnak a szellemében elmondható, hogy a tehetségesek összlétszáma könnyen meghaladhatja a népesség 10%-át. A fenti mérőszámok ugyanis mindig egy bizonyos tehetségterületen megjelenő kiválóságot jelölnek, és mivel nagy valószínűséggel nem ugyanazok a személyek tehetségesek a különböző területeken (pl. nem ugyanaz számít zongorázásból a felső 10%-ba, mint magasugrásból), a sokféle tehetségterület kiválóságának összesített létszáma jóval több, mint a népesség 10%-os aránya.

Az öt összetevő

A modell fő vázát a fent említett alapvető három elem, (1) a kiemelkedő képessé-

gek (G-giftedness), (2) a kibontakozott táltum (T-talent) és (3) a tehetség fejlődésének folyamata (D-developmental process) jelenti. Ezek alakulását két katalizátor, a további két összetevő határozza meg, (4) az intraperszonális (I-intrapersonal) és (5) a környezeti (E-environmental) faktorok (1. ábra).

A természetes képességek kategóriáját hat további alegységre tagolhatjuk, melyek közül négy különböző mentális képességeket jelöl, míg a másik kettő fizikai adottságokra utal. A szerző hangsúlyozza, hogy e képességek nem feltétlenül veleszületett vagy öröklött tulajdonságok, hanem az élet során folyamatosan, de kiütemezetten az első életévekben alakulnak.

A genetikai örökséget természetesen hordozzuk, de ezek inkább csak a későbbi „gyakorlás” irányát, mennyiségét és minőségét határozzák meg. Itt is tetten érhetjük a dinamikus és fejlődésen alapuló szemléletet a determinációs megközelítéssel szemben. Ezek a természetes képességek a hétköznapi tevékenységek megfigyelése során könnyen azonosíthatóak, különösen fiatal gyermekkorban, ahol a szervezett fejlesztés még kevésbé kenderi el a gyermek természetéből fakadó gyakorlás és tevékenység eredményeit. Idősebb korban is találhatunk átlag feletti képességekre mutató jegyeket, melyek elsősorban a könnyebb és gyorsabb tanulási folyamatok által utalhatnak kiemelkedő képességekre.

A kompetenciák csoportjában 9 alegység jelenik meg, melyek közül hat a John Holland-féle (1997) munkával kapcsolatos személyiségtípológián alapul (Realista, Kutató, Művészi, Társas, Vállalkozói, Hagyományos), illetve további hárommal (Elméleti kompetenciák, Sport, Stratégiai játékok) egészül ki. Ezek azonosítása lényegében az adott teljesítmény értékelésén (performance measures) alapul. Megemlíthető az elmélet „demokratikus” jellege abban az értelemben, hogy a kiemelkedő tevékenységek és kompetenciák nemcsak az elit munkakörök és a tudományok területén jelennek meg, hanem lényegében az összes szakma területén találhatunk kiválóságokat, táltumokat.

A fejlődési folyamat három komponense (Aktivitás, Haladás, Befektetés) további 3-3 egységre osztható. Az Aktivitások, tevékenységek során a tehetséggondozásban részt vevő személy (talentee) hozzájut bizonyos program-elemekhez (access), amelyek valamilyen tartalmat (content) közvetítenek felé egy meghatározott tanulási környezetben, formában (format). A tehetség kibontakozása, Haladása szükségszerűen különböző fokozatokon (stages) megy keresztül, melynek folyamatát annak gyorsasága (pace), illetve a folyamat során megjelenő fordulópontok (turning points), például egy tanári elismerés, egy ösztöndíj elnyerése jellemzi. A Befektetéseket a fejlődési folyamatba investált idő, pénz és pszichikus energia alkotják. A katalizátorok a tehetség fejlődését leginkább meghatározó erők, melyek jelenlétük vagy hiányuk következtében pozitív vagy negatív hatással lehetnek a kibontakozás folyamatára. Az Intraperszonális és Környezeti katalizátorok részleges átfedése a modellben arra utal, hogy a személyen belüli faktorok jelentősen megszürik a környezeti hatásokat. Néhány környezeti hatás ugyan közvetlenül is befolyásolja a tehetségfejlődés folyamatát (erre utal a környezeti tényezők szövegbuborékából kiinduló, bal alsó sarkban levő nyíl), de e katalizátorok többsége az egyén szükségletein, érdeklődésén, személyiségén átszűrve fejt ki hatását.

Magyar Tehetséggondozó Társaság

(alakult: 1989-ben)
4010 Debreceni Egyetem,
Debrecen 10., Pf. 28

Elnök: Balogh László
Örökös tiszteletbeli elnök:

Czeizel Endre

Alelnökök:

Herskovits Mária

Polonkai Mária

Sarka Ferenc

Titkár: Szénási Istvánné

Ügyvivő: Bohdaneczky Lászlóné

Elnökség tagjai:

Balogh László, Herskovits Mária
Polonkai Mária, Sarka Ferenc
Szénási Istvánné, Bohdaneczky Lászlóné
(Állandó meghívott: Százdi Antal)

Felügyelő Bizottság:

Tóth Tamás (elnök)

Titkó István

Gönczi Sándor

Szakáll Istvánné

Szekciók és vezetőik:

Tanítói szekció: Németné Dávid Irén
Felsőoktatási szekció: Bodnár Gabriella

Szakértői szekció: Heimann Ilona

Kémia és környezetvédelmi szekció:

Török Istvánné

Óvodai szekció: Szilágyi Ildikó

Nyugati-dunántúli szekció:

Mentler Marianna

Művészeti szekció: Berta József

Gyermekevédelmi szekció:

Kollmann J. György

Kelet-magyarországi szekció:

Nagy Kálmán

Versenyszervezési szekció:

Vasné Dömötör Rozália

TEHETSÉG

A Magyar Tehetséggondozó Társaság
időszakos kiadványa.

Szerkesztőbizottság:

Almási Judit, Heimann Ilona, Mező Ferenc,

Százdi Antal, Tóth László

Felelős szerkesztő: Százdi Antal

Rovatvezető: Almási Judit

Írásokat lemezen vagy e-mailen várunk:

mttتهتسэг@freemail.hu

ISSN 126-8084

Korábbi lapszámok elérhetők:

www.match.hu

Kiadja az Apáczai Kiadó Kft.

Celldömölk, Széchenyi u. 18.

Telefon: 95/525-000; fax: 95/525-014

E-mail: apaczaikiado@apaczai.hu

Internet: www.apaczai.hu

Megjelenik évente négyszer.

Előfizethető a Kiadó címén.

Előfizetési díj: 1000 Ft.

Az Intrapersonális tényezők között találhatóak a viszonyagos stabilitást mutató fizikai jegyek (pl. külső megjelenés, fogyatékoság, egészség-betegség), illetve mentális tényezők (pl. temperamentum, személyiség, rugalmasság), míg a célirányos viselkedést meghatározó sajátosságok között a tudatosság (awareness), a motiváció és az akarat (volition) jelenik meg. A Környezeti katalizátorok sorában a Milió jelenik meg, mely a fizikai, szociális, kulturális és családi hatásokat foglalja magába. A környezetben található Személyek szintén nagy befolyással lehetnek a kibontakozás folyamatára, hiszen a szülők, testvérek, családtagok mellett kiemelt jelentősége lehet a tanároknak, kortársaknak, mentoroknak vagy a példaképeknek. Az Oktatási szolgáltatások (provisions) mint a környezeti tényező harmadik eleme az intézményes programokat, pedagógiai ellátottságot jelöli. A gazdagítás mint tartalmi és az adminisztratív jellemzők (pl. csoportosítás) mint formai tényezők alkotják ezt a kategóriát.

Az Esély/véletlenek (chance) a modell első változatában még a környezeti tényezők egyik elemeként jelentek meg, később azonban a szerző számára egyértelművé vált, hogy a kontroll és befolyásolhatóság kérdése nem csak ezt az egy területet érinti. Tágabb értelemben a genetikai örökségünk, temperamentumjegyünk vagy az, hogy milyen családba és környezetbe születünk, mind a véletlen műve, ezért ez a fogalom az ábrázolás során lényegében körülvésszi mind a természetes képességeket, mind pedig a katalizátorokat, így a fejlődési folyamatot is.

A tehetségfejlődés dinamikája

A képességek és kompetenciák egymáshoz való viszonya az eddigiek alapján egyértelmű: kiemelkedő természetes képességek hiányában nem lehet valaki kiváló egy adott tevékenység- vagy kompetencterületen, ugyanakkor az átlag feletti természetes képességek még nem eredményeznek biztosan kibontakozott talentumot, amint ezt az alulteljesítő tanulók példája mutatja. Az is megállapít-

ható a modell alapján, hogy a képességek csupán mint nyersanyag szolgálnak a későbbi kompetenciák alapjaként, így például a kiemelkedő kézügyességű gyermek a későbbiekben fogorvos, zongorista vagy gobelin-művész is lehet, az egyéb tényezők és tevékenységek függvényében. Egy adott képesség tehát különböző kompetenciához vezethet, ugyanakkor egy adott kiemelkedő kompetencia több úton is elérhető. Ez az elgondolás a tehetségfejlődés nagyon nagy mértékű egyéni változatosságára, egyediségére is magyarázatot ad.

Összességében elmondható, hogy Gagné Megkülönböztető Tehetségmodelljének második, átdolgozott verziója nagy körültekintéssel rendszerezi a tehetség kibontakozásában szerepet játszó főbb hatásokat. Folyamatorientált, dinamikus nézőpontja a gyakorlati munkában különösen jól használható, megengedő és demokratikus jellege pedig tág teret nyújt a különféle területeken megjelenő, különböző utakon elérhető és nagy egyéni változatosságot mutató tehetségeknek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

GAGNÉ, F. (2000). „*Understanding the Complex Choreography of Talent Development through DMGT-Based Analysis.*” In: Heller, K. A., Mönks, F. J., Sternberg, R. J., Subotnik, R. F. (eds.): *International Handbook of Giftedness and Talent*, Oxford, UK: Pergamon. 67–79.

GAGNÉ, F. (2008): *Building gifts into talents: Overview of the DMGT.* <http://www.sfu.ca/~kanevsky/428/Gagne.pdf> Letöltve: 2011. 06. 30.

HOLLAND, J. L. (1997). *Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Work Environments.* Psychological Assessment Resources Inc.

PÁSKU Judit (2011): A tehetség értelmezései a nemzetközi és a hazai szakirodalomban. Fordulópont, XIII. évf. 1. szám, 51. kötet. Pont Kiadó, Budapest, 53–64. o.

A szerző a Debreceni Egyetem, Pszichológiai Intézet Pedagógiai Pszichológiai Tanszékének oktatója.